

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-311-8-45>

REPRODUCTION OF THE INTERTEXTUALITY IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE POEM “THE WASTE LAND”

ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ ПОЕМИ «БЕЗПІВДНА ЗЕМЛЯ» В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Chumak H. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department
of Theory and Practice of Translation
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

Чумак Г. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Процес розуміння тексту включає діалог автора і читача і діалог кожного із них із всією попередньою і сучасною культурою, а якщо сади задіяний ще й інтерпретатор, то включаються його діалоги з всіма іншими. Таким чином, ми бачимо що в даному трактування суб'єктивність нерозривно зв'язана з об'єктивністю, оскільки асоціативний фон, що спричинений цитатою і механізм взаємодії з прецедентним текстом при інтертекстуальності залежить від особистості. Але вся інтертекстуальна інтерпретація можлива лише завдяки мові, що поєднує в собі матеріальний знак і можливість передавати ідеальний духовний зміст.

Інтерпретація історично обумовлена. Історичні зміни в тлумаченні пам'яток світової культури неминучі, що не означає, що попередні інтерпретації були геть усі помилкові, і що наступні обов'язково виявляться повнішими і точнішими. Будь-який текст живе у великому часі (термін Бахтіна) і оточуюча його семіосфера зазнає історичних змін [1]. Термін семіосфера був запропонований Ю. Лотманом і трактування тексту за Лотманом включає об'єднання текстів в загальнолюдську сферу культури, або семіосферу [5].

Таким чином діалогічність та інтертекстуальність є первинною характеристикою будь-якого свідомого буття як його складова, необхідна умова існування, оскільки буття (соціальне чи духовне) вимагає існування як мінімум двох свідомостей, двох текстів, що

перетинаються один з одним до повного взаємного занурення, так, що кожен з них є сукупним контекстом іншого, гарантом його існування.

Говорячи про інтертекстуальність, необхідно враховувати дві сторони цього літературного феномену: читацьку і авторську. З точки зору читача як реципієнта інтертекстуальність – це установка на 1) глибше розуміння тексту, або на 2) вирішення текстових аномалій – елементів, що не одразу піддаються розумінню за рахунок встановлення багатовимірних зв'язків з іншими текстами.

Авторська інтенція була експлікована у нотатках до «Безплідної землі», виявляючи тим самим код наступних інтерпретацій. Значна частина символів, присутніх в тексті поеми «Безплідна земля» взяті з антропологічного дослідження Фрезера «Золота Галузка» (The Golden Bough) та книги Джесі Вестон «Від ритуалу до лицарського роману» (From Ritual to Romance) (1920) і мають авторське маркування. Головна риса поеми – множинність значень кожного образу, символу і кожного слова. Сюжет розгортається у кількох площинах: сцени сучасного життя накладаються на видіння минулого, що вербалізуються сліпим пророком Тіресієм; міфи про пошуки святого Грааля переплітаються з християнськими мотивами з Нового Заповіту і «Божественної комедії» Данте; міфи Давньої Греції та Єгипту з індуїстським мотивом з «Упанішад» та «Вогненної проповіді» Будди [8, с. 117].

У «Безплідній землі» поетична техніка ще більше ускладнюється, але залишається подібною за суттю. Замість множинних образів ми маємо множинність, поліфонічність голосів: чоловічих і жіночих, молодих і старих. Вони звучать різними мовами та стилями, різкі зміни суб'єкту мовлення задаються імпліцитно, так, що важко визначити кому належать наступні рядки. Поєднуються різні міфологічні системи і коди: античність, християнство, буддизм та героїка германських міфів. Але інтегрованість поеми зумовлюється тим фактом, що всі голоси є складовими однієї особистості, єдності, що умовно можна назвати голосом модерної свідомості. Той факт, що така свідомість не фокусується на одному об'єкті, явищі чи дії і навіть одній мові, допомагає передати напругу та фрагментарність існування людини в модерному світі, що виявляється основним мотивом поеми. У нотатках сам Еліот експлікує авторський метод і стверджує, що сліпий провидець Тіресій, спостерігач і арбітр усіх подій, водночас належить до основних персонажів поеми, оскільки об'єднує усі інші втілення героїв. Так само, як одноокий гендляр зі Смирни перетворюється на фінікійського моряка Флебаса, якого годі відрізнити від принца Фердинанда, так і всі жіночі образи зливаються в один образ

Сивілі Кумської, а дві статі поєднуються в образі Тіресія. Все, що бачить Тіресій, фактично і є змістом поеми.

Проаналізуємо переклади поеми Т. С. Еліота “The Waste Land” Ігорем Костецьким («Спустошена земля», 1963), Іваном Драчем («Безплідна земля», 1988) та Остапом Тарнавським («Спустошена земля», 1989). Для читачів перекладів чи навіть для читачів оригіналів, для яких англійська є іноземною, особливо важливо розкрити усі рівні значення тексту, щоб потім вповні насолодитися його поетичним звучанням. У перекладах, навіть доволі вдалих, втрачається частина авторського послання, тому доводиться реконструювати смисл через аналіз цитованих джерел і зіставлення аналізованого тексту з інтертекстуальними включеннями та визначати їх функцію.

Першим поему «The Waste Land» переклав українською мовою Ігор Костецький («Спустошена земля») 1963 року, потім із двадцятип'ятирічною перервою з'явився переклад Івана Драча («Безплідна земля») 1988 року, опублікований окремим виданням у збірці вибраних творів Т. С. Еліота 1990 року. Повний переклад Остапа Тарнавського («Спустошена земля») був надрукований в журналі «Сучасність» (липень-серпень 1989 року); окремо його перевидано у збірці поетичних перекладів О. Тарнавського 2006 року. Цей переклад виконує роль полемічного щодо попередніх двох – його перша поява супроводжувалась приміткою від редакції, в якій зазначалось, що перекладач «дає дещо нову інтерпретацію окремих важких місць твору» [4, с. 165].

Проілюструвати вагу кожного слова в Т. С. Еліота, й відповідно – важливість смислової точності перекладу, можна й ось такими промовистими рядками, що ними починається заключна строфа поеми, побудована як ланцюг швидкозмінних асоціацій, які відсилають до її основних тем та образів. Згадка наприкінці про Короля-Рибалку, який асоціюється в Еліота з образом Ісуса, знову повертає до наскрізного мотиву поеми – неможливості побачити присутність Христа в епоху безплідної землі.

Оригінал	Переклад О. Тарнавського	Переклад І. Драча	Переклад І. Костецького
<i>I sat upon the shore Fishing, with the arid plain behind me Shall I at least set my lands in order?</i> [6, с. 136]	<i>Я присів на березі порибалити, з цим безводним простором позаду чи не впорядкувать мені бодай мої посілості?</i> [3, с. 73]	<i>Сидів я на березі Та рибалив. Позад мене рівнина неродюча. Чи дам я лад землям своїм нарешті?</i> [3, с. 83]	<i>Я сидів на березі Рибаливши, з безплідним простором позад себе Чи приведу бо нарешті свої землі до порядку?</i> [3, с. 76]

Shall I at least set my lands in order? – алюзія на слова пророка Ісаї (38, 1), які в дослівному українському перекладі Біблії звучать так: «Заряди своєму домові, бо ти вмираєш і не будеш жити» [2, с. 186]. Еліот додає at least (бодай, принаймні) і відносить слова Ісаї до безплідної землі в цілому.

Лише О. Тарнавський зберігає це авторське вкраплення до біблійної цитати, яке вводить іронічну інтонацію й цим цілком змінює її стильову тональність та емоційний лад. У перекладах І. Костецького та І. Драча має місце невинуватна семантична заміна; в них ідіому at least інтерпретовано як at last – нарешті. Де це можливо, О. Тарнавський дослівно відтворює лексико-синтаксичну структуру оригіналу, намагаючись не змінювати порядку слів, особливо в прямій мові. В цілому, переклад І. Драча непрямо вторує в багатьох своїх рішеннях перекладу І. Костецького, що засвідчує певну міру його залежності від попередника. Що стосується О. Тарнавського, який створював свій переклад як альтернативний до вже існуючих, то рівень семантичної точності в ньому найвищий. Переклад же І. Костецького поєднує в собі академічну ретельність із семантичними мікросзувами і перекладацькими інтерпретативними додаваннями.

Література:

1. Бахтін М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. / *Антологія світової літературно-критичної думки*. Львів : Літопис, 1996. С. 318–322.

2. Біблія. Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. United Bible Societies, 1991. 296 с.
3. Еліот Т. С. Вибране / пер. з англ. К. : Дніпро, 1990. 198 с.
4. Коломісць Л.В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 522с.
5. Лотман Ю. Текст у тексті. *Антологія світової літературно-критичної думки*. Львів : Літопис, 1996. С. 430–440.
6. Eliot T. S. Selected Poems. London : Faber and Faber, 1986. 151 p.
7. Eliot T. S. Selected Prose. London : Faber and Faber, 1975. 398 p.
8. Southam B. C. A Guide to the Selected Poems of T. S. Eliot. New York : Harvest Books, 1996. 288 p.